

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Βρυξέλλες, 19.12.2005
COM(2005) 672 τελικό

ΠΡΑΣΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ

Αγωγές αποζημίωσης για παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων της ΕΚ

(υποβληθέν από την Επιτροπή)

{SEC(2005) 1732}

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1	Πλαίσιο και στόχοι της Πράσινης Βίβλου	3
1.1	Αγωγές αποζημίωσης στο πλαίσιο του συστήματος εφαρμογής της κοινοτικής αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας	3
1.2	Περιγραφή του προβλήματος	4
1.3	Στόχοι	4
2	Κυριότερα ζητήματα	5
2.1	Πρόσβαση στις αποδείξεις	5
2.2	Προϋπόθεση πταίσματος	7
2.3	Αποζημίωση	7
2.4	Η ένσταση μετακύλισης και η θέση του έμμεσου αγοραστή	8
2.5	Προάσπιση των συμφερόντων του καταναλωτή	9
2.6	Κόστος των αγωγών	10
2.7	Συντονισμός της εφαρμογής της νομοθεσίας από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς	10
2.8	Δικαιοδοσία και εφαρμοστέο δίκαιο	11
2.9	Άλλα ζητήματα	12

ΠΡΑΣΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ

Αγωγές αποζημίωσης για παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων της ΕΚ

Ο υγιής ανταγωνισμός σε μια ανοικτή εσωτερική αγορά αποτελεί την καλύτερη εγγύηση για την αύξηση της παραγωγικότητας και του δυναμικού καινοτομίας των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων. Ως εκ τούτου, η τήρηση της νομοθεσίας ανταγωνισμού αποτελεί βασικό στοιχείο της "στρατηγικής της Λισσαβόνας", που στοχεύει στην ανάπτυξη της οικονομίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στη δημιουργία απασχόλησης για τους πολίτες της Ευρώπης.

Στο πλαίσιο των προσπαθειών για βελτίωση της τήρησης της νομοθεσίας ανταγωνισμού μετά τον εκσυγχρονισμό των διαδικαστικών κανόνων για την εφαρμογή των άρθρων 81 και 82 της συνθήκης ΕΚ, η παρούσα Πράσινη Βίβλος και το έγγραφο εργασίας της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού που επισυνάπτεται, πραγματεύονται τις προϋποθέσεις για την υποβολή αγωγών αποζημίωσης λόγω παράβασης των κοινοτικών αντιμονοπωλιακών κανόνων. Διαπιστώνονται τα εμπόδια στην καθιέρωση αποτελεσματικότερου συστήματος άσκησης των αγωγών αυτών και προτείνονται εναλλακτικές λύσεις των σχετικών προβλημάτων. Η διευκόλυνση της άσκησης αγωγών αποζημίωσης για παράβαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας δεν θα διευκολύνει μόνο την αποκατάσταση των ζημιών που υπέστησαν καταναλωτές και επιχειρήσεις από παραβάσεις των αντιμονοπωλιακών κανόνων, αλλά θα ενισχύσει και την τήρηση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας.

1 ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΠΡΑΣΙΝΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

1.1 Αγωγές αποζημίωσης στο πλαίσιο του συστήματος εφαρμογής της κοινοτικής αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας

Η εφαρμογή των αντιμονοπωλιακών κανόνων που διατυπώνονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης εξασφαλίζεται είτε από τις δημόσιες αρχές είτε από τις επιχειρήσεις και τους ιδιώτες. Και οι δύο αυτές μορφές παρέμβασης αποτελούν μέρος ενός κοινού συστήματος και εξυπηρετούν τους ίδιους σκοπούς: αποτροπή των αντιανταγωνιστικών πρακτικών που απαγορεύονται από την αντιμονοπωλιακή νομοθεσία και προστασία των επιχειρήσεων και των καταναλωτών από τις πρακτικές αυτές και από τις επιζήμιες συνέπειές τους. Η εφαρμογή των αντιμονοπωλιακών κανόνων τόσο με δημόσια όσο και με ιδιωτική πρωτοβουλία είναι σημαντικό μέσο για τη δημιουργία και τη διατήρηση μιας ανταγωνιστικής οικονομίας

Όσον αφορά την εφαρμογή από τις δημόσιες αρχές, τόσο η Επιτροπή όσο και οι αρχές ανταγωνισμού των κρατών μελών (ΕΑΑ) εφαρμόζουν την κοινοτική νομοθεσία ανταγωνισμού σε ατομικές υποθέσεις. Βάσει του κανονισμού 1/2003, η Επιτροπή και οι ΕΑΑ αποτελούν ένα δίκτυο αρχών ανταγωνισμού που είναι υπεύθυνες για τον έλεγχο της τήρησης των εφαρμοστέων κοινοτικών αντιμονοπωλιακών κανόνων. Στο πλαίσιο αυτών των δραστηριοτήτων τους, οι εν λόγω αρχές εκδίδουν μεταξύ άλλων αποφάσεις με τις οποίες διαπιστώνουν ότι μια επιχείρηση παρέβη τη αντιμονοπωλιακή νομοθεσία, καθώς και αποφάσεις για επιβολή προστίμων. Ο έλεγχος της τήρησης της νομοθεσίας από τις δημόσιες αρχές είναι απαραίτητος για την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων και την τήρηση των υποχρεώσεων που προβλέπει η Συνθήκη.

Όλα τα σημεία των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης έχουν άμεση εφαρμογή. Σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή των άρθρων αυτών της Συνθήκης διαδραμάτισε επίσης εξ αρχής η ιδιωτική πρωτοβουλία. Στο πλαίσιο αυτό, έλεγχος της τήρησης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας με ιδιωτική πρωτοβουλία σημαίνει εφαρμογή της στις ιδιωτικές διαφορές ενώπιον των δικαστηρίων. Η εν λόγω εφαρμογή μπορεί να πάρει διάφορες μορφές. Το άρθρο 81 παράγραφος 2 της Συνθήκης ορίζει ότι συμφωνίες ή αποφάσεις που απαγορεύονται από το άρθρο 81 είναι άκυρες. Οι κανόνες της Συνθήκης μπορούν επίσης να εφαρμοσθούν σε διαδικασίες ασφαλιστικών μέτρων. Επί πλέον, μπορεί να επιδικασθεί αποζημίωση σε όσους έχουν υποστεί ζημία που οφείλεται σε παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων.

Η παρούσα Πράσινη Βίβλος εστιάζει μόνο στις αγωγές αποζημίωσης. Οι αγωγές αποζημίωσης για παράβαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας εξυπηρετούν διάφορους σκοπούς, και ιδίως την αποκατάσταση ζημιών συνεπεία αντιανταγωνιστικής συμπεριφοράς καθώς και την εξασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας των αντιμονοπωλιακών κανόνων, αποθαρρύνοντας αντιανταγωνιστικές συμπεριφορές και συμβάλλοντας έτσι σημαντικά στη διατήρηση αποτελεσματικού ανταγωνισμού στην Κοινότητα¹ (αποτροπή). Έχοντας τη δυνατότητα να ασκήσουν αποτελεσματικά αγωγές αποζημίωσης, οι μεμονωμένες επιχειρήσεις ή καταναλωτές στην Ευρώπη εξοικειώνονται περισσότερο με τους κανόνες ανταγωνισμού και συμμετέχουν πιο ενεργά στην εφαρμογή τους. Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) έχει κρίνει ότι για να είναι αποτελεσματική η προστασία των δικαιωμάτων που παρέχει η Συνθήκη, οι ιδιώτες που έχουν υποστεί ζημία λόγω παράβασης των άρθρων 81 ή 82 πρέπει να έχουν δικαίωμα να ζητήσουν αποζημίωση.²

1.2 Περιγραφή του προβλήματος

Επομένως, ενώ η κοινοτική νομοθεσία απαιτεί αποτελεσματικό σύστημα αποκατάστασης των ζημιών που προκύπτουν από παραβάσεις των αντιμονοπωλιακών κανόνων, ο τομέας αυτός της νομοθεσίας στα 25 κράτη μέλη παρουσιάζει εικόνα "πλήρους υπανάπτυξης".³

Το ΔΕΚ έκρινε ότι ελλείπει σχετικών κοινοτικών κανόνων, οι λεπτομερείς κανόνες για την άσκηση αγωγών αποζημίωσης πρέπει να θεσπισθούν στα νομικά συστήματα των κρατών μελών. Δεδομένου ότι τα κοινοτικά δικαστήρια δεν έχουν δικαιοδοσία στις υποθέσεις αυτές (εκτός της έκδοσης προδικαστικών αποφάσεων), κατά κανόνα εκδικάζονται από τα δικαστήρια των κρατών μελών. Στην πράξη, η άσκηση αγωγών αποζημίωσης λόγω παράβασης των κοινοτικών αντιμονοπωλιακών κανόνων προσκρούει σε σημαντικά εμπόδια στα διάφορα κράτη μέλη.

1.3 Στόχοι

Σκοπός της παρούσας Πράσινης Βίβλου και του εγγράφου εργασίας της Γενικής Διεύθυνσης Ανταγωνισμού είναι να διαπιστωθούν τα βασικά εμπόδια για την καθιέρωση ενός πιο αποτελεσματικού συστήματος αγωγών αποζημίωσης και να εκτεθούν διάφορες εναλλακτικές δυνατότητες για περαιτέρω μελέτη και δράση προκειμένου να βελτιωθεί η άσκηση αγωγών

¹ Βλ. υπόθεση *Courage κατά Crehan*, C-453/99, απόφαση του Δικαστηρίου της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, σκέψεις 26 και 27.

² Βλ. απόφαση *Courage*, στην υποσημείωση 1.

³ Βλ. μελέτη για τις προϋποθέσεις αξίωσης αποζημίωσης σε περιπτώσεις παράβασης των κοινοτικών αντιμονοπωλιακών κανόνων, που δημοσιεύεται στον δικτυακό τόπο της Επιτροπής στην ιστοσελίδα: http://europa.eu.int/comm/competition/antitrust/others/private_enforcement/index_en.html.

αποζημίωσης τόσο παρεπόμενων (π.χ. περιπτώσεις που ασκείται αστική αγωγή μετά τη διαπίστωση παράβασης από την αρχή ανταγωνισμού) καθώς και αυτοτελών.

2 ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ακολουθώς αναφέρονται τα κυριότερα ζητήματα που εξετάζονται λεπτομερώς στο έγγραφο εργασίας. Όλοι οι ενδιαφερόμενοι καλούνται να μελετήσουν τις θέσεις που εκτίθενται στο έγγραφο αυτό. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις πηγές πληροφόρησης που έχουν ληφθεί υπόψη, παραπέμπουμε στο συνημμένο έγγραφο εργασίας.

Η Επιτροπή καλεί όλους τους ενδιαφερόμενους να υποβάλουν παρατηρήσεις σχετικά με τα ζητήματα που εξετάζονται και τις εναλλακτικές λύσεις που διατυπώνονται σχετικά μ' αυτά, καθώς και τυχόν άλλες πτυχές των αγωγών αποζημίωσης για παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων. Οι παρατηρήσεις αυτές θα βοηθήσουν την Επιτροπή να αποφασίσει κατά πόσον πρέπει να ληφθούν σε κοινοτικό επίπεδο μέτρα για τη βελτίωση των όρων άσκησης αγωγών αποζημίωσης με βάση τους εν λόγω κανόνες.

2.1 Πρόσβαση στις αποδείξεις

Οι αγωγές για αποζημίωση σε υποθέσεις παράβασης των αντιμονοπωλιακών κανόνων κατά κανόνα απαιτούν τη διερεύνηση μιας σειράς πραγματικών δεδομένων. Η ιδιαίτερη δυσκολία σ' αυτού του είδους τις διαφορές είναι ότι τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία συχνά δεν είναι εύκολα διαθέσιμα και βρίσκονται στην κατοχή του διαδίκου που επιδεικνύει αντιανταγωνιστική συμπεριφορά. Η πρόσβαση των εναγόντων σ' αυτά τα αποδεικτικά στοιχεία είναι καθοριστική για την αποτελεσματικότητα των αγωγών αποζημίωσης. Θα πρέπει επομένως να εξετασθεί η σκοπιμότητα καθιέρωσης υποχρεώσεων για επίδειξη εγγράφων ή εξασφάλισης της πρόσβασης με άλλο τρόπο στα αποδεικτικά στοιχεία. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις αυτοτελείς αγωγές.

Στο ίδιο πλαίσιο, θα μπορούσε να εξετασθεί η δυνατότητα να επιβληθεί στον εναγόμενο η υποχρέωση να επιδείξει έγγραφα που έχουν υποβληθεί στην αρχή ανταγωνισμού. Στις περιπτώσεις που η Επιτροπή ή η ΕΑΑ έχει κινήσει διαδικασία έρευνας, είναι πιθανό να έχει στην κατοχή της σημαντικά αποδεικτικά στοιχεία, τα οποία μπορεί να είναι σημαντικά για τον ενάγοντα, εφόσον ακολούθησε άσκηση αστικής αγωγής, καθώς θα τον βοηθούσαν να αποδείξει τη ζημία που υπέστη. Για να περιοριστεί ο διοικητικός φόρτος των αρχών ανταγωνισμού, η πρόσβαση στα έγγραφα αυτά θα μπορούσε να ρυθμίζεται μεταξύ των μερών.

Οι κανόνες για το βάρος και το απαιτούμενο επίπεδο της αποδείξεως μπορεί επίσης να είναι χρήσιμοι στον ενάγοντα, ενώ ιδιαίτερη σημασία έχει και το ζήτημα της αποδεικτικής αξίας των αποφάσεων της ΕΑΑ.

Ερώτηση Α: Πρέπει να υπάρχουν ειδικοί κανόνες σχετικά με την επίδειξη αποδεικτικών εγγράφων σε αστικές δίκες για αποζημίωση βάσει των άρθρων 81 και 82 της συνθήκης ΕΚ; Αν ναι, ποια μορφή θα πρέπει να έχει αυτή η διαδικασία επίδειξης;

Εναλλακτική λύση 1: Η επίδειξη θα πρέπει να γίνεται μόλις ο ένας διάδικος εκθέσει λεπτομερώς τα σχετικά πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης και προσκομίσει τις ευλόγως διαθέσιμες αποδείξεις που τεκμηριώνουν τους ισχυρισμούς του (απόδειξη

πραγματικών ισχυρισμών). Η επίδειξη θα πρέπει να περιορίζεται μόνο σε κρίσιμα και επαρκώς καθοριζόμενα έγγραφα και να διατάσσεται από το δικαστήριο.

Εναλλακτική λύση 2: Εφόσον αποδειχθούν οι πραγματικοί ισχυρισμοί, θα πρέπει να υπάρχει δυνατότητα υποχρεωτικής επίδειξης ορισμένων κατηγοριών εγγράφων μεταξύ των διαδίκων, που διατάσσεται από το δικαστήριο.

Εναλλακτική λύση 3: Εφόσον αποδειχθούν οι πραγματικοί ισχυρισμοί, θα πρέπει να υπάρχει υποχρέωση κάθε διαδίκου να κοινοποιεί στους άλλους κατάλογο των σχετικών εγγράφων που έχει στην κατοχή του και στα οποία μπορούν να έχουν πρόσβαση.

Εναλλακτική λύση 4: Θέσπιση κυρώσεων για την καταστροφή αποδεικτικών στοιχείων, προκειμένου να εξασφαλίζεται η επίδειξη όπως περιγράφεται στις εναλλακτικές λύσεις 1 έως 3.

Εναλλακτική λύση 5: Υποχρέωση διατήρησης των κρίσιμων αποδεικτικών στοιχείων. Βάσει του κανόνα αυτού, το δικαστήριο μπορεί να διατάξει πριν από την έναρξη της αστικής δίκης τη διατήρηση των αποδεικτικών στοιχείων που είναι κρίσιμα στην εκδικαζόμενη υπόθεση. Ο διάδικος που ζητά την έκδοση της σχετικής διαταγής θα πρέπει, ωστόσο, να προσκομίζει ευλόγως διαθέσιμες αποδείξεις για να τεκμηριώσει την ύπαρξη παράβασης (εκ πρώτης όψεως απόδειξη).

Ερώτηση Β: **Οι ειδικοί κανόνες σχετικά με την πρόσβαση στα έγγραφα που έχει στην κατοχή της η αρχή ανταγωνισμού είναι χρήσιμοι κατά την άσκηση αγωγών αποζημίωσης για παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων; Πώς μπορεί να οργανωθεί η εν λόγω πρόσβαση;**

Εναλλακτική λύση 6: Υποχρέωση κάθε μέρους που συμμετέχει σε διαδικασία ενώπιον αρχής ανταγωνισμού να επιδεικνύει στον διάδικο αστικής δίκης όλα τα έγγραφα που έχουν υποβληθεί στην εν λόγω αρχή, με εξαίρεση τις αιτήσεις επεικούς μεταχείρισης. Τα ζητήματα σχετικά με την αποκάλυψη επιχειρηματικών απορρήτων και άλλων εμπιστευτικών στοιχείων καθώς και με τα δικαιώματα άμυνας θα διέπονται από το δίκαιο του αρμόδιου δικαστηρίου (forum).

Εναλλακτική λύση 7: Πρόσβαση των εθνικών δικαστηρίων στα έγγραφα που κατέχει η Επιτροπή. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή θα επιθυμούσε να γνωρίζει: (α) πώς θεωρούν τα εθνικά δικαστήρια ότι είναι σε θέση να εγγυηθούν την τήρηση εχεμύθειας ως προς τα επιχειρηματικά απόρρητα ή άλλες εμπιστευτικές πληροφορίες και (β) σε ποιες περιπτώσεις θα ζητούσαν τα εθνικά δικαστήρια από την Επιτροπή πληροφορίες τις οποίες μπορούν επίσης να υποβάλουν οι διάδικοι.

Ερώτηση Γ: **Θα πρέπει να μετριασθεί το βάρος της αποδείξεως του ενάγοντα όσον αφορά την παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων σε αγωγές αποζημίωσης, και αν ναι με ποιον τρόπο;**

Εναλλακτική λύση 8: Οι αποφάσεις των αρχών ανταγωνισμού των κρατών μελών της ΕΕ με τις οποίες διαπιστώνονται παραβάσεις, να καταστούν δεσμευτικές για τα πολιτικά δικαστήρια ή, εφόσον υπάρχει σχετική απόφαση, να γίνεται αντιστροφή του βάρους της αποδείξεως.

- Εναλλακτική λύση 9: Αντιστροφή ή μετριασμός του βάρους της αποδείξεως σε περιπτώσεις «ασύμμετρης» ενημέρωσης μεταξύ του ενάγοντα και του εναγόμενου με σκοπό τη διόρθωση αυτής της ασυμμετρίας. Οι σχετικοί κανόνες θα μπορούσαν, σε κάποιο βαθμό, να αντισταθμίσουν την ανυπαρξία ή την ύπαρξη ελλιπών κανόνων περί επίδειξης εγγράφων στους οποίους μπορεί να προσφύγει ο ενάγων.
- Εναλλακτική λύση 10: Η αδικαιολόγητη άρνηση διαδίκου να επιδείξει αποδεικτικά έγγραφα θα μπορούσε να επηρεάσει το βάρος της αποδείξεως, με δυνατότητα καθιέρωσης μαχητού ή αμάχητου τεκμηρίου ή και απλής δυνατότητας του δικαστηρίου να λαμβάνει υπόψη του τη σχετική άρνηση κατά την εκτίμηση της απόδειξης του σχετικού πραγματικού ισχυρισμού.

2.2 Προϋπόθεση πταίσματος

Δεδομένου ότι οι αγωγές αποζημίωσης αφορούν αδικοπραξίες, σε πολλά κράτη μέλη απαιτείται η απόδειξη ύπαρξης πταίσματος. Σε ορισμένα από αυτά τα κράτη μέλη, η ύπαρξη πταίσματος τεκμαίρεται εάν μια ενέργεια είναι παράνομη βάσει της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, ενώ σε άλλα δεν υπάρχει ανάλογο τεκμήριο. Θα πρέπει επομένως να εξετασθεί ο βαθμός υπαιτιότητας που απαιτείται για την αποζημίωση.

Ερώτηση Δ: **Η υπαιτιότητα θα πρέπει να αποτελεί προϋπόθεση για την αποζημίωση στις υποθέσεις παράβασης των αντιμονοπωλιακών κανόνων;**

- Εναλλακτική λύση 11: Θα πρέπει να αρκεί η απόδειξη της ύπαρξης παράβασης (ανάλογη με την αντικειμενική ευθύνη).
- Εναλλακτική λύση 12: Θα πρέπει να αρκεί η απόδειξη της ύπαρξης παράβασης μόνο σε σχέση με τις σοβαρότερες παραβάσεις της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας.
- Εναλλακτική λύση 13: Θα πρέπει να υπάρχει δυνατότητα του εναγομένου να αποδείξει ότι διέπραξε συγγνωστό σφάλμα, νομικό ή πραγματικό. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν υπάρχει αδικοπρακτική ευθύνη λόγω της παράβασης (ένσταση συγγνωστού σφάλματος).

2.3 Αποζημίωση

Πολλά ζητήματα αφορούν το πραγματικό αντικείμενο της αγωγής αποζημίωσης. Πρώτον, πρέπει να καθορισθεί το ύψος της αποζημίωσης που ζητείται να επιδικαστεί. Υπάρχουν διάφορες δυνατότητες, που βασίζονται κυρίως στην αρχή της αποκατάστασης της ζημίας ή της ανάκτησης του παράνομου κέρδους. Πρέπει επίσης να καθορισθεί αν η αποζημίωση πρέπει να περιλαμβάνει και τόκους, καθώς και το ποσό των τόκων και ο τρόπος υπολογισμού τους. Επιπλέον, θα πρέπει να εξετασθεί η δυνατότητα διπλασιασμού της αποζημίωσης κατά τη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου, αυτοδικαίως ή υπό προϋποθέσεις, για τις παραβάσεις όπως οι οριζόντιες συμφωνίες τύπου καρτέλ.

Εκτός από το νομικό καθορισμό της επιδικαζόμενης αποζημίωσης, βασικό ζήτημα είναι και ο ποσοτικός καθορισμός της. Έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορα οικονομικά υποδείγματα για τον υπολογισμό της αποζημίωσης σε περίπλοκες περιπτώσεις. Θα πρέπει να εξετασθεί η χρήση αυτών των υποδειγμάτων κατά την εκδίκαση αγωγών αποζημίωσης.

Ερώτηση Ε: Πώς πρέπει να καθορισθεί η αποζημίωση;

Εναλλακτική λύση 14: Καθορισμός της αποζημίωσης που επιδικάζεται με βάση τη ζημία που υπέστη ο ενάγων συνεπεία της παραβατικής συμπεριφοράς του εναγόμενου (θετική ζημία).

Εναλλακτική λύση 15: Καθορισμός της αποζημίωσης που επιδικάζεται με βάση το παράνομο κέρδος που πραγματοποίησε ο δράστης της παράβασης (διαφυγόν κέρδος).

Εναλλακτική λύση 16: Διπλασιασμός της αποζημίωσης για τα οριζόντια καρτέλ. Η Επιτροπή θα επιθυμούσε την υποβολή παρατηρήσεων σχετικά με το κατά πόσον ο διπλασιασμός αυτός θα πρέπει να γίνεται αυτοδικαίως, υπό προϋποθέσεις ή κατά τη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου.

Εναλλακτική λύση 17: Οφείλονται τόκοι πριν από την έκδοση της απόφασης, δηλαδή από την ημερομηνία κατά την οποία έγινε η παράβαση ή εκείνη κατά την οποία επήλθε η ζημία.

Ερώτηση ΣΤ: Ποια μέθοδος θα πρέπει να χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του ύψους της αποζημίωσης;

Εναλλακτική λύση 18: Ποια είναι η προστιθέμενη αξία από τη χρήση περίπλοκων οικονομικών υποδειγμάτων για τον καθορισμό του ύψους της αποζημίωσης έναντι απλούστερων μεθόδων; Θα πρέπει το δικαστήριο να έχει τη δυνατότητα να καθορίζει το ύψος της αποζημίωσης με βάση μια πιο δίκαιη προσέγγιση;

Εναλλακτική λύση 19: Θα πρέπει η Επιτροπή να δημοσιεύσει κατευθυντήριες γραμμές για τον καθορισμό του ύψους της αποζημίωσης;

Εναλλακτική λύση 20: Διαχωρισμός της δίκης προς το μέρος που αφορά την ευθύνη του δράστη της παράβασης και το ύψος της αποζημίωσης που πρέπει να επιδικασθεί, ώστε να απλουστευθεί η επίλυση της διαφοράς.

2.4 Η ένσταση μετακύλισης και η θέση του έμμεσου αγοραστή

Η "ένσταση μετακύλισης" αφορά τη νομική αντιμετώπιση του γεγονότος ότι μια επιχείρηση που αγοράζει από ένα προμηθευτή με αντιανταγωνιστική συμπεριφορά μπορεί να είναι σε θέση να περιορίσει τις οικονομικές της απώλειες μετακυλίνοντας στους δικούς της πελάτες την επιπλέον επιβάρυνση. Η ζημία που προκαλείται από αντιανταγωνιστική συμπεριφορά μπορεί επομένως να μετακυλισθεί προς την αλυσίδα διανομής ή ακόμη εξ ολοκλήρου προς τον τελευταίο αγοραστή, δηλαδή τον τελικό καταναλωτή. Από νομική άποψη, πρέπει να εξετασθεί κατά πόσον πρέπει να επιτρέπεται στον δράστη της παράβασης να προβάλει την εν λόγω ένσταση μετακύλισης. Επίσης, θα πρέπει να εξετασθεί η θέση των έμμεσων αγοραστών – στους οποίους ενδέχεται ή δεν ενδέχεται να έχουν μετακυλισθεί οι επιπλέον επιβαρύνσεις.

Η προβολή της ένστασης μετακύλισης καθιστά πολύ πιο περίπλοκες τις αγωγές αποζημίωσης, δεδομένου ότι μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά δύσκολη η απόδειξη της ακριβούς κατανομής της ζημίας σε όλη την αλυσίδα διανομής. Επίσης δυσχεραίνεται η θέση των έμμεσων αγοραστών, λόγω προβλημάτων που σχετίζονται με την απόδειξη, καθώς μπορεί να μην είναι σε θέση να αποδείξουν το μέγεθος της ζημίας τους και τον αιτιώδη σύνδεσμο με την παραβατική συμπεριφορά.

Ερώτηση Ζ: Θα πρέπει να υπάρχουν κανόνες σχετικά με το παραδεκτό και τις συνέπειες της ένστασης μετακύλισης; Εάν ναι, ποια μορφή θα πρέπει να έχουν οι κανόνες αυτοί; Πρέπει να νομιμοποιείται ο έμμεσος αγοραστής;

Εναλλακτική λύση 21: Επιτρέπεται η υποβολή της ένστασης μετακύλισης, ενώ ο δράστης της παράβασης μπορεί να εναχθεί τόσο από τον άμεσο όσο και από τον έμμεσο αγοραστή. Η λύση αυτή ενέχει τον κίνδυνο να μην επιτύχουν την επιδίκαση αποζημίωσης ούτε ο άμεσος αγοραστής, δεδομένου ότι ο δράστης της παράβασης θα μπορεί να προβάλει την εν λόγω ένσταση, ούτε οι έμμεσοι αγοραστές, επειδή δεν θα είναι σε θέση να αποδείξουν αν και σε ποιο βαθμό μετακυλιέται η ζημία σε όλη την αλυσίδα διανομής. Ιδιαίτερα πρέπει να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο αυτό και το βάρος της αποδείξεως.

Εναλλακτική λύση 22: Η ένσταση μετακύλισης αποκλείεται και μόνον οι άμεσοι αγοραστές μπορούν να ενάγουν τον δράστη της παράβασης. Με τη λύση αυτή ευνοούνται περισσότερο οι άμεσοι αγοραστές, καθώς η διαδικασία δεν επηρεάζεται από τα προβλήματα που συνδέονται με την ένσταση μετακύλισης.

Εναλλακτική λύση 23: Η ένσταση μετακύλισης αποκλείεται και ο δράστης της παράβασης μπορεί να εναχθεί τόσο από τους άμεσους όσο και από τους έμμεσους αγοραστές. Παρόλο που ο αποκλεισμός της ένστασης μετακύλισης καθιστά τις αγωγές αυτές λιγότερο επαχθείς για τους ενάγοντες, με τη λύση αυτή υπάρχει το ενδεχόμενο να επιβληθεί στον εναγόμενο η καταβολή πολλαπλών αποζημιώσεων τόσο προς τους άμεσους όσο και τους έμμεσους αγοραστές.

Εναλλακτική λύση 24: Διαδικασία σε δύο στάδια, όπου αποκλείεται η ένσταση μετακύλισης, ο δράστης της παράβασης μπορεί να εναχθεί από οποιονδήποτε ζημιωθέντα και, σε δεύτερο στάδιο, η πρόσθετη επιβάρυνση να καταναμεηθεί μεταξύ όλων όσων υπέστησαν ζημία. Η λύση αυτή παρουσιάζει τεχνικές δυσκολίες, αλλά έχει το πλεονέκτημα ότι εξασφαλίζει δίκαιη αποζημίωση όλων των θυμάτων.

2.5 Προάσπιση των συμφερόντων του καταναλωτή

Η άσκηση αγωγής αποζημίωσης για παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων, από καταναλωτές και αγοραστές με πολύ μικρές αξιώσεις, θα είναι απίθανη αν όχι αδύνατη για πρακτικούς λόγους. Θα πρέπει επομένως να εξετασθούν οι τρόποι για την καλύτερη δυνατή προστασία των συμφερόντων αυτών με την άσκηση συλλογικών αγωγών. Πέραν της ειδικής προστασίας των συμφερόντων του καταναλωτή, οι συλλογικές αγωγές μπορεί να χρησιμεύσουν για την ενοποίηση μεγάλου αριθμού μικρότερων αξιώσεων σε μία αγωγή, εξοικονομώντας έτσι χρόνο και χρήμα.

Ερώτηση Η: Πρέπει να υπάρχουν ειδικές διαδικασίες για την άσκηση συλλογικών αγωγών και την προστασία των συμφερόντων των καταναλωτών; Εάν ναι, πώς πρέπει να σχεδιασθούν οι διαδικασίες αυτές;

Εναλλακτική λύση 25: Αναγνωρίζεται το έννομο συμφέρον των ενώσεων καταναλωτών χωρίς να στερούνται και οι μεμονωμένοι καταναλωτές το δικαίωμα να ασκήσουν αγωγή. Θα πρέπει να εξεταστούν ζητήματα όπως η νομιμοποίηση (ενδεχομένως βάσει καταχώρισης ή άδειας), η κατανομή της αποζημίωσης (κατά πόσον η αποζημίωση θα επιδικασθεί στην ίδια την οργάνωση ή στα μέλη της) και ο προσδιορισμός του ύψους της (η αποζημίωση που

επιδικάζεται στην οργάνωση μπορεί να υπολογίζεται με βάση τα παράνομα κέρδη του εναγομένου, ενώ η αποζημίωση που επιδικάζεται στα μέλη υπολογίζεται με βάση την ατομική ζημία που υπέστησαν).

Εναλλακτική λύση 26: Ειδική διάταξη για συλλογική αγωγή εκ μέρους ομάδων αγοραστών εκτός των τελικών καταναλωτών.

2.6 Κόστος των αγωγών

Οι κανόνες περί επιστροφής των εξόδων διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο ως κίνητρο ή αντικίνητρο για την άσκηση αγωγών. Ενόψει του ότι το κοινοτικό δίκαιο και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου απαιτούν να υπάρχει πραγματική δυνατότητα πρόσβασης στη δικαιοσύνη για την άσκηση των αστικών αξιώσεων, θα πρέπει να εξετασθούν οι δυνατότητες διευκόλυνσης της εν λόγω πρόσβασης με τη θέσπιση κανόνων για τα δικαστικά έξοδα.

Ερώτηση Θ: Θα πρέπει να θεσπισθούν ειδικοί κανόνες για τη μείωση του οικονομικού κινδύνου για τον ενάγοντα; Αν ναι, τι είδους κανόνες;

Εναλλακτική λύση 27: Καθιέρωση κανόνα σύμφωνα με τον οποίο ο ηττημένος ενάγων θα πρέπει να καταβάλει τα δικαστικά έξοδα μόνον αν ενήργησε κατά τρόπο πρόδηλα αλόγιστο με την άσκηση της αγωγής. Θα πρέπει επίσης να εξετασθεί η δυνατότητα να δοθεί στο δικαστήριο διακριτική ευχέρεια να διατάσσει κατά την έναρξη της δίκης να μην εκτεθεί ο ενάγων σε τυχόν καταβολή δικαστικών εξόδων, ακόμη και αν απορριφθεί η αγωγή του.

2.7 Συντονισμός της εφαρμογής της νομοθεσίας από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς

Η εφαρμογή των αντιμονοπωλιακών κανόνων από δημόσιους φορείς και οι προσφυγές από ιδιώτες αλληλοσυμπληρώνονται και ως εκ τούτου θα πρέπει να συντονίζονται κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Οι αποφάσεις των αρχών ανταγωνισμού μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις όσον αφορά τις δυνατότητες που έχουν στην πράξη οι ενάγοντες να αποδείξουν τη βάση της αγωγής τους (βλ. παραπάνω σημείο 2.1, ερώτηση Γ, εναλλακτική λύση 8). Ο καλύτερος δυνατός συντονισμός μεταξύ των δύο αυτών στοιχείων είναι ιδιαίτερα σημαντικός για τον συντονισμό μεταξύ των αιτήσεων επεικούς μεταχείρισης και των αγωγών αποζημίωσης. Τα προγράμματα επεικούς μεταχείρισης και η αστική ευθύνη έχουν, εκ του αποτελέσματος, τον ίδιο σκοπό: αποτελεσματικότερη αποτροπή της δημιουργίας καρτέλ. Θα πρέπει να εξεταστούν οι επιπτώσεις των αξιώσεων αποζημίωσης στην εφαρμογή των προγραμμάτων επεικούς μεταχείρισης ώστε να διατηρηθεί η αποτελεσματικότητα των τελευταίων. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο αυτό ότι η εφαρμογή προγραμμάτων επεικούς μεταχείρισης είναι κατά κανόνα χρήσιμη για τους ιδιώτες διαδίκους σε αγωγές αποζημίωσης, δεδομένου ότι τα προγράμματα αυτά συμβάλλουν στην αποκάλυψη μυστικών συμπράξεων.

Ερώτηση Ι: Πώς μπορεί να επιτευχθεί καλύτερος συντονισμός της εφαρμογής των κανόνων από τις δημόσιες αρχές και της άσκησης αγωγών από ιδιώτες;

Εναλλακτική λύση 28: Αποκλεισμός της δυνατότητας γνωστοποίησης αιτήσεων επιεικούς μεταχείρισης, προστατεύοντας έτσι την εμπιστευτικότητα των δηλώσεων του αιτούντος την επιεική μεταχείριση προς την αρχή ανταγωνισμού, στο πλαίσιο της αίτησής του.

Εναλλακτική λύση 29: Υπό προϋποθέσεις μείωση του ύψους της τυχόν αποζημίωσης που πρέπει να καταβάλει ο αιτών την επιεική μεταχείριση, με αμετάβλητες τις αξιώσεις κατά των άλλων δραστών, που είναι αλληλεγγύως και εις ολόκληρων υπεύθυνοι για ολόκληρη τη ζημία.

Εναλλακτική λύση 30: Κατάργηση της από κοινού ευθύνης του αιτούντος την επιεική μεταχείριση, περιορίζοντας έτσι την έκθεσή του στις αξιώσεις αποζημίωσης. Μια δυνατή λύση θα ήταν να περιοριστεί η ευθύνη του αιτούντος την επιεική μεταχείριση στο μέρος της ζημίας που αντιστοιχεί στο μερίδιό του στην αγορά που αποτελεί αντικείμενο της σύμπραξης.

2.8 Δικαιοδοσία και εφαρμοστέο δίκαιο

Η δικαιοδοσία των δικαστηρίων για την εκδίκαση υποθέσεων στις οποίες ο εναγόμενος έχει την κατοικία του σε κράτος μέλος διέπεται από τον κανονισμό 44/2001⁴. Οι εν λόγω αγωγές μπορούν να ασκηθούν είτε στα δικαστήρια του κράτους στο οποίο έχει την κατοικία του ο εναγόμενος είτε - κατ' επιλογή του ενάγοντος - στα δικαστήρια του κράτους όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός. Ο τόπος όπου συνέβη το ζημιογόνο γεγονός μπορεί να είναι είτε α) ο τόπος όπου συνέβη το γεγονός που προκάλεσε τη ζημία είτε β) ο τόπος όπου επήλθε η ίδια η ζημία (κατ' επιλογή του ενάγοντα). Τα άρθρα 6, 27 και 28 του κανονισμού επιτρέπουν τον συντονισμό διαφορετικών αλλά συναφών αγωγών.

Όσον αφορά το ζήτημα του εφαρμοστέου δικαίου, πρέπει να γίνει παραπομπή στην πρόταση κανονισμού της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμοστέα νομοθεσία στις εξωσυμβατικές ενοχές (κανονισμός Ρώμη II)⁵. Δεδομένου ότι οι αγωγές αποζημίωσης αφορούν κατά κανόνα αδικοπραξίες, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της πρότασης αυτής. Θα πρέπει να εξετασθεί συγκεκριμένα κατά πόσον είναι πρόσφορος για τις υποθέσεις παράβασης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας ο γενικός κανόνας που περιέχεται στο άρθρο 5 της πρότασης ή θα πρέπει να θεσπιστεί ειδικός διευκρινιστικός κανόνας. Ο εν λόγω κανόνας μπορεί να διευκρινίζει ότι πρέπει να ακολουθείται μια προσέγγιση με βάση τις επιπτώσεις. Εναλλακτικά, σε όλες τις περιπτώσεις το εφαρμοστέο δίκαιο θα μπορούσε να είναι το δίκαιο του δικάζοντος δικαστηρίου (φόρουμ). Ειδικότερα θα πρέπει να εξετασθούν οι περιπτώσεις όπου η ανταγωνιστική συμπεριφορά επηρεάζει την επικράτεια περισσότερων του ενός κρατών.

⁴ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 44/2001 του Συμβουλίου για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, ΕΕ L 12 του 2001, σ.1. Στη Δανία, η διεθνής δικαιοδοσία διέπεται από τη σύμβαση των Βρυξελλών για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις [ΕΕ C 189 της 28.7.1990], όπως τροποποιήθηκε, που ισοδυναμεί κατ' ουσία με τον κανονισμό 44/2001.

⁵ Πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές ("Ρώμη II"), COM(2003) 427 τελικό όπως διορθώθηκε από την τροποποιημένη πρόταση (Οχι διαθέσιμη παραπομπή).

Ερώτηση Κ: Ποιο ουσιαστικό δίκαιο είναι εφαρμοστέο στις αγωγές αποζημίωσης για παράβαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας;

Εναλλακτική λύση 31: Το εφαρμοστέο δίκαιο θα πρέπει να καθορίζεται με βάση τον γενικό κανόνα του άρθρου 5 της πρότασης κανονισμού Ρώμη II, δηλαδή το δίκαιο του τόπου όπου επήλθε η ζημία.

Εναλλακτική λύση 32: Θα πρέπει να θεσπισθεί ειδικός κανόνας για τις αγωγές αποζημίωσης που βασίζονται σε παράβαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Ο κανόνας αυτός θα διευκρινίζει ότι για το είδος αυτό των αγωγών, ο γενικός κανόνας του άρθρου 5 σημαίνει ότι η αγωγή θα διέπεται από τη νομοθεσία του κράτους στην αγορά του οποίου θίγεται ο ζημιωθείς από την αντιανταγωνιστική πρακτική.

Εναλλακτική λύση 33: Ο ειδικός κανόνας θα μπορούσε να είναι ότι το εφαρμοστέο δίκαιο είναι πάντοτε το δίκαιο του φόρουμ.

Εναλλακτική λύση 34: Στις περιπτώσεις όπου η αντιανταγωνιστική συμπεριφορά στην οποία βασίζεται η αγωγή επηρεάζει την επικράτεια περισσότερων του ενός κρατών και το δικαστήριο έχει δικαιοδοσία να αποφανθεί για το σύνολο της ζημίας που υπέστη ο ενάγων, μπορεί να εξετασθεί κατά πόσον πρέπει να παρέχεται στον τελευταίο η ευχέρεια να επιλέγει το εφαρμοστέο δίκαιο στη διαφορά. Η εν λόγω επιλογή μπορεί να περιορίζεται σε μία και μόνη νομοθεσία από εκείνες που καθορίζονται βάσει της αρχής της επηρεαζόμενης αγοράς. Επίσης μπορεί να διευρυνθεί και να επιτρέπεται η επιλογή είτε μίας και μόνης νομοθεσίας *είτε* της νομοθεσίας που εφαρμόζεται σε κάθε ζημία χωριστά *είτε* της νομοθεσίας του δικάζοντος δικαστηρίου.

2.9 Άλλα ζητήματα

Λόγω του περίπλοκου χαρακτήρα των αγωγών αποζημίωσης λόγω παράβασης της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική διεξαγωγή της διαδικασίας είναι ιδιαίτερα σημαντική η προσφυγή του δικαστηρίου σε εμπειρογνώμονες. Αν οι τελευταίοι διοριστούν από το δικαστήριο, μπορεί εξοικονομηθούν δαπάνες, δεδομένου ότι θα χρειαστούν λιγότεροι εμπειρογνώμονες. Με τον τρόπο αυτό θα περιοριστεί επίσης και η πληθώρα εμπειρογνομόνων που διατυπώνουν αντιφατικές γνώμες, ανάλογα με τη θέση του πελάτη τους.

Ερώτηση Λ: Πρέπει να διορίζεται εμπειρογνώμονας, εφόσον χρειάζεται, από το δικαστήριο;

Εναλλακτική λύση 35: Απαίτηση από τους διαδίκους να συμφωνήσουν στον ορισμό εμπειρογνώμονα από το δικαστήριο και όχι από τους ίδιους.

Η αναστολή ή παράταση των προθεσμιών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης των αγωγών αποζημίωσης (ειδικά σε περιπτώσεις "παρεπόμενων αγωγών").

Ερώτηση Μ: Πρέπει να αναστέλλονται οι προθεσμίες; Αν ναι, από πότε;

Εναλλακτική λύση 36: Αναστολή της προθεσμίας για την άσκηση αγωγής αποζημίωσης από την ημερομηνία κίνησης διαδικασίας εκ μέρους της Επιτροπής ή οποιασδήποτε από τις εθνικές αρχές ανταγωνισμού. Εναλλακτικά, η προθεσμία θα μπορούσε να αρχίζει μετά την εκδίκηση της παράβασης σε τελευταίο βαθμό.

Η αιτιώδης συνάφεια αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για οποιαδήποτε αξίωση αποζημίωσης. Ενώ η απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της παράβασης και της ζημίας μπορεί να είναι ιδιαίτερα δυσχερής λόγω του περίπλοκου χαρακτήρα των σχετικών οικονομικών ζητημάτων, η νομική έννοια της αιτιώδους συνάφειας, όπως αναπτύσσεται στη νομολογία των κρατών μελών, δεν αποτελεί αυτή καθαυτή σημαντικό πρόβλημα για τους ενάγοντες. Ωστόσο, η εφαρμογή της απαίτησης ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας δεν θα πρέπει να οδηγεί σε αποκλεισμό εκείνων που υπέστησαν ζημίες λόγω παράβασης των αντιμονοπωλιακών κανόνων από την αποκατάσταση των ζημιών αυτών.

Ερώτηση Ν: Χρειάζεται να διευκρινισθεί η νομική προϋπόθεση της αιτιώδους συνάφειας για να διευκολυνθεί η άσκηση αγωγών αποζημίωσης;

Ερώτηση Ο: Υπάρχουν άλλα ζητήματα που θα ήθελαν να σχολιάσουν οι ενδιαφερόμενοι;

Η Επιτροπή σας καλεί να υποβάλετε τις παρατηρήσεις σας σχετικά με την παρούσα Πράσινη Βίβλο, ιδίως όσον αφορά τις ερωτήσεις και τις εναλλακτικές λύσεις που αναφέρονται παραπάνω, προκειμένου να εκτιμήσει αν είναι αναγκαίο και σκόπιμο να ενεργήσει σε κοινοτικό επίπεδο για τη βελτίωση των προϋποθέσεων άσκησης αυτοτελών καθώς και παρεπόμενων αγωγών.

Για να διευκολυνθεί η ανταλλαγή απόψεων, έχει δημιουργηθεί ειδική ιστοσελίδα για την Πράσινη Βίβλο:

http://europa.eu.int/comm/competition/antitrust/others/actions_for_damages/gp.html

Οι παρατηρήσεις μπορούν να στέλνονται μέχρι τις 21 Απριλίου 2006, είτε με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στη διεύθυνση:

comp-damages-actions@cec.eu.int

είτε ταχυδρομικά στη διεύθυνση:

European Commission
Directorate-General for Competition
Unit COMP/A-1 – Antitrust policy and strategic support
Review of damage actions for breach of EC antitrust rules
B-1049 Brussels

Σύμφωνα με πάγια πρακτική της, η ΓΔ Ανταγωνισμού δημοσιεύει τις παρατηρήσεις που λαμβάνει στο πλαίσιο δημόσιας διαβούλευσης. Ωστόσο, μπορείτε να ζητήσετε να τηρηθούν εμπιστευτικές οι παρατηρήσεις σας ή μέρος αυτών. Στην περίπτωση αυτή, παρακαλείσθε να αναφέρετε ρητά στην πρώτη σελίδα των παρατηρήσεων ότι δεν θα πρέπει να δημοσιοποιηθούν, στέλνοντας παράλληλα στη ΓΔ Ανταγωνισμού μη εμπιστευτικό κείμενο των παρατηρήσεων για δημοσίευση.